

Babamın Hayatının Dedemin Şahsından Bana Yansıyarak Oğlumda Tamamlanan Kısa Tarihi

Ahmet YÜKSEL

Dedem ki mekanı cennet olası, seferberlikte askere çağrıldığı zaman babamın çam beşiğinin başına sabit kalem ile ve keza vaktiyle pek namı duyulmamış, ancak hattı düzgün bir hattat elinden çıkma, yirmi kırmızı liraya yazdırıldığı rivayet olunan, abadi kağıtlı, küp kapağı dede yadigarı *Koca Mushaf*'ın bir boş sayfasına Osmanî harfler ile şöylece yazmış: “Bilalim altı günlük çocuk iken Allah’a emanet ettim gidiyom” ...

Seferberlik, bizim oralarda ‘Sefer Beylik’ namıyla şöhret bulmuş bir yüce şahsiyettir. En azından dedesinin hikayesini dinleyerek büyüyen Ahmet kulunuz, o zamanlar öyle zannetmektedir. Babamın ve cümle akrânının nüfus memurluğunu yapan işte bu Sefer Bey, herkesin doğum tarihini tam günü gününe kaydetmiştir. Bu da köy çocukları için ne büyük bir nimettir. Biraz iyimsen bir açıdan bakacak olursak bu, seferberliğin en iyi yanıdır. Köy çocuklarının doğum tarihlerinin bir türlü günü gününe bilinmemesi talihsizliği, böyle önemli tarih düşülesi zamanlarda kırılır. Bu açıdan bakınca babamın benden bile daha şanslı olduğu görülecektir.

‘Gidiyom’, demiş ya dedem, gidiş o gidiş. Ta ki Allahüekber Dağı’nın tepelerinde, uzaktan bakınca çalı çırpı gibi görünen binlerce donuğun kemik yığına dahil oluncaya kadar gitmiş.

Amasya ve kazalarından askere alınanları, seferberlikte Şark Cephesi emrine vermişler. Hal böyle olunca aynı köylüler aynı taburlara, bölüklere düşmüşler. Bunlar içinde, neden sonra köye iki kişi dönebilmiş; Ayağikesik Gazi Dede ile Tekâüt namıyla anılan Mehmet Ağa.

Ayağikesik Gazi Dede ile dedem Abdülmuttalip Efendi, 3. Ordu emrinde Erzurum civarında Ruslarla harp ederken ikisi dahi mecruh olup, Narman'daki seyyar askeri hastaneye varıp yatmışlar. Kezalik bu meyanda, Takaüt dahi ayağından vurulmuş olarak gelmiş aynı hastaneye, yanı başlarına yatmış. Tekaüt'ün köy meydanında oturup yarenlik ederken etrafındaki koca heriflere, koca heriflerin koca karılara, koca karıların taze gelinlere, taze gelinlerin sabilerine, sabilerin cümle âleme duyurduğuna göre, Muttalip Hoca¹ sünnetinden vurulmuş olarak kanlar içinde yanındaki yatakta yatmış. (Allah yüzüne bakmış da rahmetli dedeciğim, köye dönememiş. Hasbelkader dönmüş olsa, 'sünnetinden vurulmuş olmakla' herhal madara olacaktı.) Ayağının ağrısına doktorlar iğne yapınca bizim Tekaüt'ün içi geçmiş. Gözünü açınca bir de bakmış ki, Muttalip Hoca'dan geriye, yatağının ortasında hayli gölökkmüş kanı kalmış. Sormuş soruşturmuş ama kimse ağız dilden bir cevap edip köylüsüne ne olduğunu söylememiş.

Biz imdi Tekaüt'ü orada ıstırapıyla başbaşa bırakalım. Hele o 'sakat ayağı ile harbedemez deyi rapor' ile cephe gerisine gönderilsin. En son ayağını çeke çeke gittiği Sakarya'dan da birkaç nişâne ile dönsün. Köy meydanında güneşten gölgeye, gölgeden güneşe kaçarak, sakat ayağını ovalıya ovalıya yaşasın. Herkes tarlaya tapana giderken O: "Ben on üç sene siperde yattım, yanım çürüdü, yaralanmasam yatak yüzü görmeyeceğidim, gayri ben bundan kelli çalışmam" diyedursun. Soyadı kanunu çıkınca da bunca harpten sağ çıkmasını hatırlatan 'Güngören' soyadını bilhassa aladursun, biz haberi öbür yüzden verelim, bakalım Ayağikesik Gazi Dede dahi ne söylemiş, ne anlatmış:

Yatarken yatmaktayken hastanede bunlara bakış görüş etmişler, yiyeceği-giyeceği yerinde, yatak-yorgan, odun-soba, ilaç-pansuman derken bu saltanat fazla sürmemiş. Ordusunu teftişe çıkan Askeridekiran Enveri Paşa Hazretleri'nin yolu Narman'daki seyyar hastaneye uğramış. Bakmış ki bizimkiler at götünde sinck misali saltanat sürmedeler: "Kavlimiz mezara kadardı, doğru cepheye arş arş" demiş. Bu ağır sözün altında yatmak kâbil mi, yaralarına son bir pansuman yapıp, gece vakti bizimkileri, kan revan içre yola vurmuşlar. İki arkadaş, dizboyu karda Hasankalesi yol çatına kadar 'yeşil kurbağalar'ı söyleyerek yürümüşler. Sabahın kuşluk vakti, yol çatında oturmuş, soluklanmışlar. Ayağikesik Gazi Dede, Kemiğiçalı Muttalip Dedeme: "Bak hele" demiş, "Muttalip Hoca, şimdi köyde anan ekmeği yapmış, sacı geriye kakmıştır, saç ekmeğinin müş müş kokusu köyü tutmuştur" deyince şöyle bir sıcak ekmek kokusunu içlerini çekmişler. Ayağikesik Gazi Dede, cebinden bir hapaz arpa kavurması çıkarıp kepeğini dedeme doğru üfürünce sıcak ekmeğin hayali dağılıvermiş: "Atların kemresinden yıkayıp kavurdum, hele şunu, şurada yiyekoyalım" demiş. Bir neş'e içinde, Gazi Dede'nin at gübresinden derleyerek, yıkayıp kurutup, kavurduğu taamlarını hayallerine katık edip kemal-i afiyetle yemişler.

¹ Dedem, Gümüş kasabasında bulunan Haliliye Medresi'nde tahsil görmüş, okuması yazması yerinde, hafız ve hatip olmakla, 'Hoca' olarak anılmış.

بولندىنى تفصيلاتى	ردیف قرعه نومروسى	تاریخ نومروسى	ردیفه صورت نقلی
<p>آرزو ندره با محضه دستانه تصوم ابره حیات و زمانه حیات حیات و زمانه حیات</p>			
<p>Three circular stamps are visible below the handwritten text.</p>			

Askerlik şubesinde bulunan 2 numaralı redif defterinde dedeğazım Abdülmuttalip'in 'hayat ve mematının meçhul' olduğunun kayıdır.

Vakit erişince sarılıp helalleşmişler, yolları ayrılmış. Gazi Dede 3. Ordu emrine Erzurum'a, Dedem Muttalip, 9. Kolordu emrine Sarıkamış'a sevk olunmuş. Gel zaman Gazi Dede ayağının birini Erzurum'da bırakıp köyüne dönünce ahretliği Muttalip'i belki döner diye çok gözlemiş. Onunla bile Alime Ebem ve dört yetimi dahi çok gözlemiş. Ne kendi gelmiş ne şehitlik haberi. Dedemden geriye bir iz, çam beşiğin başındaki yazı ile bir de *Koca Musa*'daki derkenar kalmış.

Ta ki yıllar sonra ancak, 90'lı yılların başında, babamın bu izin yanına bir iz daha eklemesi kâbil olmuş. Seksen yaşında iken, kasabanın en yaşlı 'okur-yazar' adamı olması hasebiyle askerlik şubesinin eski kayıtlarını okumak üzere yeminli mütercim kabul edildiği vakit, babasına rastlamış. Meğer dedem onca senedir 2 numaralı redif defterinin 36. sırasında oturmakta imiş:

"Cürekoğlu lakaplı Ömer Oğlu 1303 doğumlu Abdülmuttalip, arkadaşlarından bi-t-tahkik vefatını tasdik eyleriz. 10 Teşrin-i sani 1335. Sevki 2 Ağustos 1330. Elyevm hayat ve mematı meçhuldür. 4 Mayıs 1337. Köyün muhtar-ı evvel, muhtar-ı sâni ve imamının mühürleriyle²."

2 [Cephede beraber olduğu] Arkadaşlarından araştırıldığına göre ölümünü onaylarız. 10 Kasım 1919. [Cepheye] sevki 15 Ağustos 1914. Bugün yaşadığı ya da öldüğü belirsizdir. 4 Mayıs 1921. Kağnıcı Köyünün birinci, ikinci muhtarları ile imamının mühürleri.

‘Hayat ve memati meçhuldür’, yani ne ölü ne sağ... Ancak cepheye sevk edildiği kabak gibi belli. Misal, bir ulu yangına bir kuru meşe odunu atarsın da yanmadığına şüphe olur mu? Olmuş işte. Yangını çıkaran Enver Paşa ki, işte bu şüpheyi ‘izhar etmiş’³. Paşa ile kavilleşen dedem ve daha nice doksan bin dedelerimiz hepsi sözünde durup vurularak, donarak şehit olmuş da, Divan-i Harp’ten korkan Paşa da on beş binini şehit yazdırıp, kalanının üstüne yatmış. Enver Paşa’nın sansürüne gelen dedem de niceleri gibi muğlak ifadelerle kayıtlara girmişler.⁴

Abdülmuttalip arkasında dört yetim bir de dul bırakmış. Besbelli ki seferberliğe kadar ancak dört çocuk yapmaya vakti olmuş. Enver Paşa’nın Sarı kamışı’ndan kurtulsaymış, Alime Ebemden daha nice çocuklar meydana getireceği aşıkarmış. Gel gör ki ömrü vefa etmemiş. Bu yüzden 1330[1914] yılında doğan babam, son çocukları olarak kalmış.

Abdülmuttalip’in, vukuatlı nüfus kaydına göre doğumu 1303[1886]’dür. Ancak askeri arşiv kayıtlarında ise 1297[1880] doğumlu olduğu belirtilmiştir. Babası Ömer Ağa, anası İsmehan Hatun’muş. Karısı Alime Ebem ise 1296 [1879] doğumlu olup, bu hesapça dedemden az biraz büyükmüş. Onun dahi Babası Veli Ağa, anası Safiye Hatun olup 1962’de, 82 yaşında köyde eceliyle vefat etmiştir.

Alime Ebem, çocuklarına hem analık hem babalık yapan bir ‘Osmanlı kadın’muş. ‘Aman oğlum okuyun, aman oğlum okuyun’ der durur: ‘Anasız babasız kalan yetim değildir, cahil kalan yetimdir’ sözünü, sık sık söyleyerek iki erkek çocuğuna kulak küpesi yapmış. Oğullarını medreseye gönderip okutmuş. Kızlarını ise dizinin dibinden ayırmayıp ‘hatunluğun esaslarını’ bihakkın belletmiş. Bu yüzden olacak amcam ve babam, bilgileri ile hükmeden birer çarıklı erkan-ı harp iken, halalarını ise sevgisi sınırsız, müşfik ama sözünü geçiren, oturaklı kadınlardır.

Büyük kızı Emine Halam (nüfus kaydında Ayşe), 1321[1903] doğumlu olup Debent Obruğu köyünün Yongalık Kışlası denilen bir güzel mahallesinde mekan tutmuş olarak hayvancılıkla uğraşan Arpakuşoğulları’na gelin gitmiş. Arpakuşoğlu Bilal Ağa’nın tek karısı olarak uzun bir hayat sürmüştür. Ak saçlı, pamuk gibi, nuranî bir ihtiyardı, 95 yaş civarında vefaten mürdeyledi. Gelin gittiği kışlada gömülüdür.

Küçük kızı Hüma Halam ise 1324[1906] doğumlu olup, pek de ismiyle müsemma bir talihi olmamış. ‘Pire Ahmet’ namıyla bilinen köyden bir yigide vermişler. Ancak bu Pire Ahmet eniştemiz biraz ters tabiatlı olmakla ara sıra geçimsizlik yaparmış. Eğerci işi azıtırsa babam müdahale eder, eniştesini az biraz okşarmış. Okşanan enişte gevşediğinden o da karısına karşı daha müşfik davranırmış. Hüma Halam da ileri

3 ‘izhar’, burada ‘yalan yere ortaya çıkarma’ manasınadır, bilhassa dikkat isterim.

4 Şimdi doksan yaşın çayırını yiyen babam, babasının şehit kaydedilmemesine hislenerek, mahkeme açtı.

Bir de 1970 yılında dönemin muhtar ve ihtiyar heyeti ‘köyde eceli ile öldü’ diye bir tutanak tutarak, dedemin nüfusunu yıkmışlar. Nüfus tashihi ve şehitliğin tescili davası sürüyor.

yaşında köyde eceli ile vefat etmiştir, ancak Pire Ahmet'i gömmeden kendisi kara toprağa girmemiştir.

Üçüncü çocukları Veli Hoca Amcam, 1325 [1908] doğumludur. İki defa evlenmiş olup, on beş kadar çocuğa sahiptir. Hem medrese tahsili yapmış hem de Cumhuriyet'te öğretmenlik kursunu başarı ile tamamlayıp, eğitimci olmuştur. Çoğunlukla köyümüzden ayrılmayıp köyün mektebinde sayısız çocuk okutmuştur. Hem de köyün eski camisinde aynı çocuklara Kur'an dersi vermiştir. Kendini eski ve yeni yazıyı çocuklara öğretmekle vazifeli sayardı. Eğitimci olarak devletten tekaüt oldu. 1988 yılında öldü. Köyün ağası, beyi, hocası, imamı, muallimi, hasılı her şeyi idi. Her iki dünya işleri kendisinden sorulur, her sözü kanun hükmünde kararname yerine geçerdi. Bütün aile erkeklerine sirayet etmiş bir hususiyet olarak, 'azabı pek şiddetli' idi. Beni pek sever, yüzümü uzun sakallarına sürerek 'karındaşımın tekne kazıntısı' (Babamın on birinci, son çocuğu olmam hasebiyle) diye severdi. Penceresi Kiraz Pınarı'na bakan duvarı kitapla dolu ferah odasında, büyük pirinç karyolanın üstüne kurularak Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin *Amasya Tarihi*'nden bulup çıkardığı menkıbeleri, masal tadında, tatlı tatlı anlatırdı; Artıkabat Mahallesi'nin adı nereden gelmiş? Kimmerler Cumara Mahallesi'nin bulunduğu yere ne zaman yerleştiler? Yörgüç Paşa bizim köylere Oğuz boylarını nece saldı? Dumanlı Köyü'nün üstündeki eski kalede hangi dizdarlar otururdu? Bunların hepsini amcamdan dinlemiştim. Beni eski yazıya heveslendiren Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarihi*'ni okumak arzusu olmuştur. Yıllar sonra eski yazıyı kıvrıp da Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin dilini çözecek kıvama gelmiştim ki, amcamın *Amasya Tarihi* ciltlerini helal miras sayıp koltuğumun altına sıkıştırmak nasip oldu. Gel gör ki o satırların arasında amcamın anlattığı hikayelerin lezzetini bulmam mümkün olmadı. Meğer kendinden neler neler katarmış. Yaşlılığının son demlerinde bir ara köyde davul-zurna ile düğün yapılmasını yasaklayarak, mevlidli düğünlere geçişi teşvik etmiş, ancak 'sin sin oyunu'nun önünü alamıştı⁶. Boktabiten denilen tarlasının başına; "Ben ölünce gelip başımda tıkırdamasınlar" diyerek kendi mezar taşını hakketti. Vakti gelince de ölüp oracığa gömüldü.

5 Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin [Yaşar], *Amasya Tarihi*, Cilt 1-4 + Dördüncü Cildin Bakıyvesi, İstanbul, 1327[1912] – 1935, son cilt, 'Dördüncü Cildin Bakıyvesi', 1935 yılında yeni harflerle basılmıştır.

6 'Sin sin'in geçmişi köyümüzün tarihiden daha eskidir. Köyümüzü kuran, yirmi dördü sınıfa dahil Oğuz boyundan Kızıklar, birçok eski Türkmen adetini yeni yurtlarında yaşatmış, hâla da yaşatmaktadır. Aynı boydan ovada yerleşenler Alevi-Bektaşî olarak kalırken, bizim dağlık bölgeye yerleşen ve burada Kabaoğuz / Kabağoz köy topluluğunu meydana getirenler, zamanla sünneleşmiştir. Sin sin, Şamanlıktan kalma, bugün düğünlerin bir eğlencesi haline gelmiş eski bir kötü ruh korkutma ayinidir. Veli Hoca Amcamın emriyle başlayan sünni adeti mevlidli düğünlerde, gece yarısı sin sin oynamak suretiyle eski şaman gelenekler, biçim değiştirerek varlığını sürdürmüştür.

Dedem, dedemin babası, babasının dedesi, dedesinin babası derken bütün Cüreklere ya da Cürükler sülalesi vâridatlı imişler. İşin ucu mütegalibelige kadar gidermiş. Hal böyle olunca dedem, seferberlikten önceki seferlere, bedel ödeyerek bedelli olabilmış, misal Balkan Harbi'ne gitmemiş. Ancak seferberliğin uçarı kaçarı olmamış, bütün köyün erkekleri cepheye sevk edilmiş. Arşiv kayıtlarına bakarak bizim Kağnıcı köyü ve cümle Kabağoz köylükleri Şark Cephesi'ne sevk edilmişler.⁷ Bu defa dedemle birlikte Şark Cephesi'ne sevk edilen kayırbiraderi, yani babamın dayısı, Ali Dayı da, omzundan süngülenmiş, bir ayağı donmuş olarak; Sibiryada esir düşme, Alman subaylarla ahbablık, Almanca'yı, Rusça'yı az buçuk kıvrırma, hastanede Rus hemşireye asılma, Almanya'ya kaçış, arkasında kara kafalı ancak mavi gözlü çocuklar bırakma gibi hikayelerle 'Devr-i Dilara-yı Cumhuriyet'te köyüne geri dönmeyi başarmış. Ben tanıdığımda iriyarı ama çökmüş, hikayesini anlatmayı iştiaqla seven, seferberlik cehenneminde yanmış, Sibiryada soğukunda donmuş bir insan-ı kâmil, Sarı Paşa'yı bizzat tanımış olmakla memnun ve mesrur bir ihtiyarcıktı. Onun hikayesi ayrı bir maceradır ve otuz iki kısımda ikmal olmaz. Ancak köye dönüp geldiğinde dedemin yetimlerine sahip çıkmış, malını yağmalatmamış, uğursuzu ürkütmüş. Bu cümleden olarak şimdi gelelim Hatup'ın hayınlıklarına.

Dedemin amcazadesi olan ve köyde 'Hatuplar' olarak bilinen sülalenin başında bulunan baş Hatup, kardeşinin gidip de geri dönmemesini fırsat bilip vereseli tarla tapana el koymuş. Hem de yengesine, yengesinin yetimlerine rağmen. Hastalık ve sakatlık sebebiyle seferberliğe alınmamış köyün birkaç çürüğünden biri olan Hatup Efendi, şark kurnazlığının tipik bir temsilcisi olmakla, fırsatı ganimet bilen, fırladığın bayramda döndüğüne inananlardanmış. Köyde ne kadar gidip gelmez var ise hayata direnen yetimlerinin elinden ufak ufak topraklarını, açlığı kıtlıkla korkutarak, kapatmış. Bitmek tükenmek bilmeyen kuraklık kıtlık zamanları, Hatup'ın dolu ambarlarını köylüye çuval çuval açması, karşılığının da tarla tapan, harman yeri, ev yeri, çayır-mera olarak geri dönmelerini sağlamış. Alime Ebem, Hatup'la kadın başına pek uğraşmış ama başa çıkamamış, çaresiz oğlanları yoklukla büyütüp birer delikanlı yapıncaya kadar sabretmeye mecbur kalmış. Veli ile Bilal, iki yaman delikanlı olup da sırt sırta verince, Hatup da zaten iyice yaşı ilerleyip köpeklediğinden baba mallarını geri almaları kâbil olabilmış.

Bilhassa babam pek şaşaalı bir delikanlılık devri yaşamış. Güzel at besler, iyi ata binermiş. Atının terkisinde kısa namlulu Romen filintasını asla eksik etmez, mahmuzlu çizmesini gıcırdata gıcırdata gezermiş.

Önce Ağabey Veli medreseye gidip Emsile, Binâ, Maksud; peşinden kardeşi Bilal Emsile, Binâ, Maksud... döne döne okumuşlar. Yeni yazıya geçilince de iki kardeş

⁷ *Şehitlerimiz*, M.S.B. Personel Dire Başkanlığı (Haz.), Lodumlu / Ankara, 1998, Cilt 1, s. 194-207.

halk dershanelerine giderek, cümle Kabağoz köylükleri içinde yeni yazıtı ilk söken olmuşlar. Babam mektebe başladığı ilk gün öğretmen tahtaya şöylece yazmış:

Kişi ki görmemiş mektep
Ne bilsün millet ve mezhep...

Böylece mektebin millet ve mezhep üzerinde doğrudan tesir ettiğini idrak etmiş. Daha sonra aynı hocanın aynı tahtaya yazdığı bir güzel sözde hayat felsefesini yakalamış:

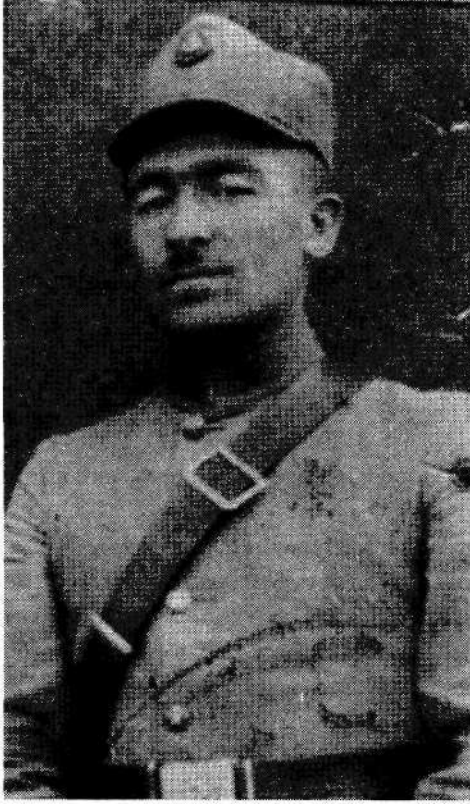
Ne kadar aç olsa karnım, doyar birkaç lokmayınan
Valâkin doymaz şu gözüm, güzel yüzüne bakmayınan...

Amcam daha sonra eğitimlik kursuna giderek, eğitimci de olmuş. Babam da malın melalin, tarlanın tapanın peşine.

Veli Hoca ağası, Alime anası babama köyden bir kız bulmuşlar, everecekler. Ancak kız on sekiz yaşında, babam on yedisinde imiş. Köyden bir yaşlıyı şahit gösterip yaşını büyütme üzere mahkeme açmışlar. Duruşma günü kazaya varılmış. Atlarını hana bağlayıp, hükümet konağının önüne gelmişler, konağın önünde halk toplanmış horoz dövüştürüyor. Eski Gümüşhacıköy Hükümet Konağı'nın bahçesi genişçe olup halkın toplantı yeri imiş. Erkekler bu bahçeye gelip oturur, ellerindeki kirmanlarla yün eğirirlermiş. Derken bizimkiler horoz dövüşünü keyifle seyredip mahkeme salonuna girmişler. Yaşlı hakim, yaşlı şahidi dinlemiş, babamı şöyle bir tartmak için bahçedeki şamataya bir gönderme yaparak; "Sen de horoz dövüştürür müsün, çocuk?" diye, manidar soru sormuş. Babam dahi maddeyi anlamayıp "Hayır, efendim, dövüştürmem, ama ben kendim güreş tutarım" diyesi, hakim babamı ufak bulmuş. Amma katibine: "günahını şahidine yazalım" deyip yaşı büyütmüş. Böylece babamın doğum tarihi 00.03.1329 olmuş ki Mart'ın çıkmaz gününe kaydedilmiş. İlk karısı Fatma ile 1932 yılında evlenmiş. Bir yıl sonra da askere gitmiş. İki buçuk sene askerlik yapmış.

Askerde jandarma onbaşılığına kadar yükselmiş. Uzunköprü'de sınır muhafızlığı yapmış, Bozüyük'te eşkıya takibinde bulunmuş. Babam askerde iken soyadı kanunu çıkınca amcam önce sülale adı olan 'Cürekoğlu'⁸nu almak istemişse de kanuna mugayir olduğundan alamamış. Kanun süresi bitmek üzereyken, hâla soyadı almamış olanlar için köye mecburi listeler gönderilince 'Yüksel'i seçmiş, bir mektupla da babama bildirerek, rızasını almış.

8 Resmi kayıtlarda 'Cüreh', mahallinde 'Cürek' ya da 'Cürük' olarak kullanılmıştır: T. Yürek, cesaret. *Derleme Sözlüğü*, T.D.K. yay., Ankara, 1968, Cilt 3, s.1022.

*Bilal Hoca'nın terhis belgesindeki fotoğrafı.
8 Teşrin-i evvel 1935*

Terhis olmasına yakın bölük kumandanından babamı isteyerek, 'orman mesâha memuru' yapmak istemişler. Kumandan münasip bulmuş. Ancak babam; "Benim anam, ağam var, köyüme gideceğim demiş" kabul etmemiş. Bunun üzerine yüzbaşı: "Hadi git de ağam gözlerinden öpsün" demiş, kızmış.

Her ne kadar sıla hasretiyle ormancılık teklifini o zaman kabul etmeyen babam, yıllar sonra kendi isteği ile ormancı olacak, İnegöl Dağları'nda uzun yıllar orman muhafaza memurluğu yapacak, bölgenin unutulmaz ormancısı Seceğenli Musa Savcı ile yoldaşlık edecektir. Yeşil üniforması mı?, Altından eksik olmayan atı mı?, Ruhsatlı beylik silahı mı?, Dere, tepe, tavşan, tilki mi?, Köylüyü korkutma duygusu mu?... Belki de hepsi birden Bilal Hoca'yı ormancı yapmış. Dağda kendi başına dolaşırken hiç gam çekmemiş de rütbesi yükseltirilip şefliğe terfi edince tadı kaçmış, 'memuriyette iltimas oluyor, rüşvet oluyor' diye istifa etmiş. Bilahare köye muhtar olmuş.

Bu arada köyün mektebine bir muallim tayin edilmiş. Ama ne muallim. Neriman Hanım, bir idealist Cumhuriyet kızı imiş. Aslen Akşehir'li olan bu genç hanım, ilk görev yeri olarak Gümüşhacıköy'e at ile iki saat mesafede, 1500 metre yükseklikteki bir dağ köyü olan Kağnıcı'ya kız başına yüksünmeden gelmiş. Köylünün yadırgamaları, o sıralarda muhtar olan babamın tam desteği ile bir süre sonra kabule dönüşmüş. Köyde kaldığı birkaç sene içerisinde köye, köylüye, köy çocuklarına birçok iyiliği dokunmuş. Babamla aralarında geçen sıcak ilişkiler de, köy halkının dilinde dedikodu malzemesi olmuş. Bir de manisini çıkarmışlar:

Estiri Neriman estiri
Mantoyu kısa kestiri
Mantodan artanını
Muhtara yelek diktiri.

Yıllar sonra Konya'da öğretmenlik yaparken ablam, Akşehir'de emeklilik günlerini yaşayan Neriman Hanım'ı bulmuş, elini öpmüş. Babamla ilgili anılarını muhafaza etmiş olarak, hiç evlenmediğine şahit olmuş.

Birinci karısı Fatıma Hanım ile evliliğinden, Cezminur (1936), Cezmi (1939 - çocukken ölmüş), Ganimet (1940), Şerafettin (1944), Makbule (1945), Emin (1947) adlı çocukları olmuştur.

Beş çocuklu bir adam olmasına rağmen, serde ağalık, muhtarlık, imamlık gibi kudretli sıfatları olduğundan köyün en güzel kızı olan annem Emine'yi kendine ikinci eş olarak almak istemiş. Babası verecek vermesine de annem ayak diremiş. Evli ve çocuklu adama varmak istememiş. Bunun üzerine babam bütün köye baskı kurup, kızın kimseye gitmemesi sağlamış. Ne kadar görücü çıkmışsa, hepsini engellemiş. Köylülere de: "Ben sizin güneş tarafınıza bunca sene gölge oldum, elbet köyün en güzel kızı benim hakkımdır" dermiş. Köyde, başta annemin yakın akrabaları olmak üzere hayli kişi babamın sopasını yemiş, çizmesinin mahmuzundan nasibini almış. Babamın anneme balta asmasından, düğünlerine kadar beş altı yıl geçmiş. Annem direnmiş, babam diretmiş. Yaşı da yirmi beşe gelmiş, göz göre göre köylük yerde evde kalacak. Babamdan başka talibi yok, ne yapsın çar naçar: "He" demiş. Şatafatlı bir düğünle dünya evine girmişler. Böylece birinci hanımın üstüne kuma gelmiş. Zamanla babama ısınmış. 'Esas kadın' olmuş. Bu evlilikten de, Faruk (1949), Faik (1950), Fatma (1953), arada çocukken ölen Abdülmuttalip, Mehmet (1956), Ümmühan (1960), Ahmet (1964, 'tekne kazıntısı' sıfatıyla taltif edilmekte olan bendeniz) olmak üzere toplam, yaşayan altı çocukları olmuştur.

Babamın çocukları ile ilgili genel bir bilanço çıkarmak gerekirse; ilk hanımdan yedi, ikincisinden altı olmak üzere ceman yekun on üç eder, iki ölen bebeği düşersek, berhayat on bir kalır. Buna bir de annesini küçükken kaybeden amcaoğlumun oğlunu yedekten listeye eklersek bir düzine tamamlanır.

Seceğen (Çampınar) taraflarında birkaç yıl kireç yakıp, ticaretini yapmış. Olmadı değirmencilik, fenni arıcılık (kursuna gidip belgesini alarak), koyunculuk, inekçilik yapmış. Bu meyanda dönem dönem muhtarlık, il encümen azalığı yaptığından geleni gidene eksik olmazmış. Evinin yanına misafirler için hasseten yaptırdığı, altı ahırlı bir odası varmış. Her Allah'ın günü fırın yanar, misafire yemek yapılır, birkaç güne bir koyun kuzu kesilirmiş. O zamanlar sürünün peşinde gezen bir amca oğlumdan nakil, bir yılda 200 küsur, sırf misafire yedirmek üzere koyun kesilmiş. Misafirine vaktinde fırın yakıp, ekmeğini hazır etmeyen annem ile eltisinin kafalarını fırına sokup ütülediği aynıyle vâkidir.

Muhtarlığı esnasında pek sevdiği bir kır atı varmış. Atla yola çıkmadan kuyruğunu düğüm yapar; "Hadi gidiyoruz Kırat, beni bir saatte şehre indir" dedi mi, Kırat; "Anladım" dercesine bir defa kesik kişner, yola düşermiş. Bir saat sonra babam atını

Bilal Hoca, 'biçağının hem önünün hem arkasının kestiği' yıllarda. 1944, Gümüşhacıköy Parkı. Soldan sağa: Faik Dikmen, Vahit Karayel, Bilal Yüksel.

Gümüşhacıköy Halkevi'nin önüne bağlamış olurmuş. Amasya'dan, Parti teşkilatından gelecek tebligatları bekler, tek partinin ileri gelenleri, kasaba eşrafı ile istişare edermiş. Gelen tebligatları, direktifleri, Kabagöz köylerinde uygulamak üzere yanına alır, Kırat onu yine bir saatte köye atarmış. Kırat yoldan geldiğinde kuyruk düğümü çözülmez, rahatlatılmazla asla yem yemezmiş.

1944 yılında yılın başarılı muhtarı seçilmiş, Milli Şef İnönü tarafından tebrik edildiğinde pek mahcuplanmış, Allah'tan Paşa, bu esnada sigarasını ters yakmış da, bizimkinin mahcupiyeti arada kaynamış. Bu tarihten sonra Halk Partisi tarafından il encümen azalığına seçilmiş, 1950 seçimlerine kadar bu görevi devam etmiş.

Demokrat Partililer, milletvekilliği için teklifte bulunmuşsa da hiç düşünmeden reddetmiş. Üstelik Amasya'dan bir heyet halinde İsmet Paşa'ya gidip, bağlılık yemini etmişler. "Odunu dikip mebus yaptılar" diye düşündüğünden, bunu kaçırılmış bir fırsat olarak görmemiş. Yıllarca peşinden koştuğu Halk Partisi de ona böyle bir şans vermemiş.

Köye ilk traktörü getiren Bilal Hoca olmuş. Bu traktör Fordson marka olup gazyağı ile çalışırmış. Amcamın çocukları kasabaya atla gider, atın sırtına aldığı kadar gazyağı tenekelerini yükleyip köye getirirler, 'kömüş irisi motor'un, 'zilli makine'nin

karnını doyurur, tarlaları sürerlermiş. Köylüler de traktöre davar gibi bakar: “Lan bu tekerin ezdiği toprağın ekini yenmez” derlermiş.

Köyün karşısında, köye nazır bir tepenin yamacındaki ormana bakan bir büyük araziyi babam ve amcam ıslah ederek bir güzel meyve bahçesi, elmalık haline getirmişler. Amasya’dan hususi elma fidanı getirip dikmişler. Sekiz yüz ağaç elma yetmişmiş. Kırk dönümlük bu bahçenin etrafına kavak dikilmiş, içine bir bağ evi kondurmuş, dağdan suyunu getirdikleri bir havuz çevirmişler. O güne kadar meyve olarak ahlut, acık ve alıçtan ibaret hüday-ı nabitleri bilen köy halkı, sert, sulu, kütür Amasya elmasını karşılarında görünce cennet taamı zannetmişler.

‘Kiraz Pınarı’ denilen bu güzel bahçenin alt eteğinden bir küçük dere, Ayrancı Deresi şırıldar. Bahar geldi mi dere boyu mis kokulu çileğe keser. Derenin öbür geçesi sık çam ağaçlarıyla mestur bir koruluktur. Vaktiyle bu bahçenin iki-üç kamyon elma verdiğine şahit olmuşumdur. Şimdilerde bu bahçe, âbad eden sahiplerinin kaderini paylaşmaktadır; bir tarafı göçmüş, öbür tarafı çökmüş.

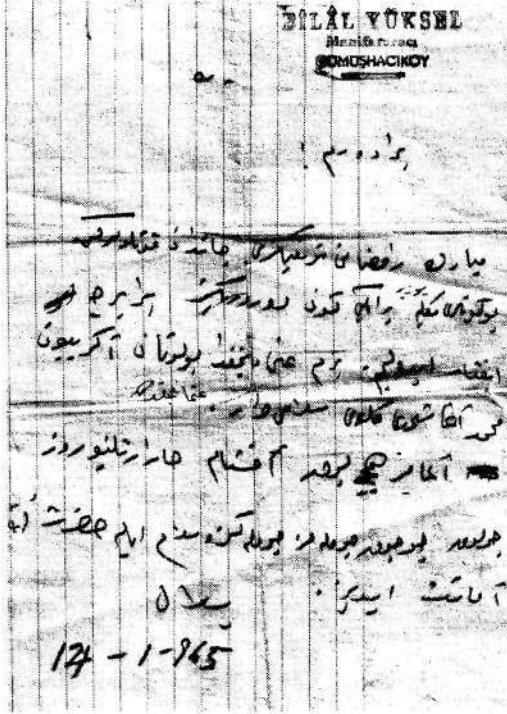
Çocukları büyüyünce babam, onları okutmak ve ticarete atılmak üzere 1955’de Gümüşhacıköy’e yerleşmiş. Bir müddet kirada oturduktan sonra iki katlı, müstemilatlı yarı kâgir bir ev yaptırmış. Önceleri çevre kasaba ve şehirlerin pazarlarında yün yatak-yorgan satmaya başlamış. Satılık yatak-yorganları evde annelerim dikermiş. Babam pazara tellal çıkarır, arttırma usulüyle mallarını arzedermiş. Amasyalı şair Mikat tellallık yapar, babamın malını iyi fiyata okutur, komisyonunu alır, öğleyin de babamdan tandır kebabını yermiş;

Şeker veresiye içerler çayı
Arpa veresiye besler kır tayı
Tarhana çorbası içsen olmaz mı?
İçsen olmaz mı? Hehe hey olmaz mı?

diye tekerlemesiyle çığırkanlık edermiş.

Köylünün ‘Menderes geldi de ayağımız çarıktan kurtuldu’ dediği zamanlarda babam, tor lastik ticaretine başlamış. Samsun’da imal edilen Canik marka lastik ayakkabıları fabrikasından alır, pazar pazar dolaştırıp sergicilik yaparmış. Bir ara işi ilerletip Samsun’daki fabrikaya ortak da olmuş.

Merzifon’da Singer dikiş makineleri acenteliğini açmış. Gümüşhacıköy’de tüccar Mehmet Ali Civek’in manifatura mağazasına ortak olmuş. Bir müddet de böylece geçmiş. Derken, derken Bedestan yanına kendi namı hesabına bir manifatura mağazası açmış. İtibarlı adam olduğundan her yerden mal alır, daha çok köylülerden oluşan müşterilerine satarmış. Bilhassa kendi köylüleri, Kabağoz köylüklerinden müşterilere hitap edermiş.

Bilal Hoca'nın manifaturacılık yaptığı yıllarda yazdığı bir mektuptur.

O zamanlar 'pırtı görme' denilen, düğün öncesinde, damat donatma, gelin donatma işleri olurmuş. (az biraz şimdilerde de olur a, keyfe kederdir). Kız tarafı ayrı oğlan tarafı ayrı alışveriş yapar; anasına, babasına, kardeşine, yengesine, eltisine, baldızına, bacanağına, kapının çomarına derken üst baş alınır, hayli para sarf ederlermiş. Babam da böyle bohça bohça mal satarmış. Ancak serde ağalık olduğundan bol bol da hediye verir, az kâr eder, alacağını 'tütün parasına' 'harman zamanına' bekletirmiş. Kimi öder kimi ödemez, kırka altmış çapında on santim kalınlığında, üzeri pembe patiska kaplı, ciltli veresiye defterine 'çıkmasın nasipten' der yazarmış. Yoldan geçen fukarayı çevirir, üstünü başını görür, duasını alır gönderirmiş. Dükkanına ilk defa gelen müşteriyi dahi geri çevirmeyip veresiye mal verdiği dair

hikayeler, hâla dillerdedir. Ben dahi bu hesaplı vursan adam öldüren veresiye defterini çocukluğumda çok büyük dikkatle incelemişimdir. Bu kayıtlardan bir tanesini hiç unutmam: Sayfanın başına sabit kalemle Pusacaklı Eğri Boyun Mehmet Ağa'ya bir hane açmış. Bu Eğri Boyun Mehmet Ağa çeşitli zamanlarda patiska, pazen, kaput bezi, mandiklik almış da almış. Sayfa tükenmiş. İlk alışverişten on sene sonra kırmızı kalem ile şöyle bir hâmiş düşmüş: "Bu adamın boynu gibi sözü de eğridir, bir daha mal vermemeli"...

Babam çocuklarını ticarete alıştırmak için uğraşmış, özendirmeye çalışmıştır. Çocuğun eline bir deste yemeni verir, pazarda sattırır. Bir arkadaşını da pazara gönderir, çocuktan yemeni almasını ister, adam birkaç yemeni alır, çocuk sevinir, koşa koşa babasına gelir, bütün yemenileri sattığını söyler babası da kazandığı paradan bir miktar çocuğuna haçlık verir. Bütün ağabeylerime olduğu gibi bana da oynadığı bu tatlı oyun, ne yazık ki babamızın ticari işlerinde onun yanında kalıp, dükkanını çekip çevirmek bir anlamda sağ kolu olup, işleri daha da genişletmek ile sonuçlanmadı. Bu biraz da onun tercihiydi. O hepimizi okutmak istiyordu. Dedesi Ömer Ağa'nın

babasını, anası Alime Hatun, kendisini okutmuştu. O da çocuklarını okutacaktı. Bu yüzden şehre göçmemiş miydi?... Oğlan çocuklarını istediği ya da kazandığı okulda sonuna kadar okutmuş, kız çocuklarının ise terzi ya da öğretmen olmasını istemiştir. Hasılı, okuyan çocuğu okutmuştur.

Okumak ve okutmak...Bilal Hoca için hem bir dini vecibe, bir tür ibadet, bir aile geleneğidir. Erzurumlu İbrahim Efendi'nin ardından gidenlerin kurduğu İbrahimi yoluna evvel eski bağlanmış, Gümüş'teki Haliliye Medresesi'nde oturan İbrahim Hakkı soyundan Garip Hafız (İbrahim Hakkı Gül 1903-1976)'dan feyz alarak, kendini bu yolda yetiştirmiştir. Okumaya, yazmaya, kitaba düşkün bütün İbrahimler gibi babam da, *Maarifetname*⁹ yi okuya okuya, okumayı marifet saymış, okutmaya teşne olmuştur. Mütevazı bir kütüphaneye sahip olan babamın elindeki en kıymetli kitap, Amire baskısı bir *Marifetname*⁹ idi. Biz bütün ev halkı bu kalın kitabı şıp diye tanır, babamız istediğinde ceviz konsolun üzerinde, üzeri bir bezle örtülü olduğu yerinden alır teslim ederdik. Babam sevdiği kitaplarla arasında duygusal bir bağ kurar, bilhassa yatmadan önce en az iki saat okumaya ayırmazsa uyku tutmazdı. Okuyamadığı zamanlarda "kitaplar orada bar bar bağıyor" derdi.

Ben doğduğum zaman babam elli, annem kırk yaşlarında idi. En büyük ağabey ve ablalarımın aramdaki yaş farkı çok olduğundan, haliyle benden yaşlı yeğenlerim vardı. Benden on yaş büyük yeğenim bana çocukken bile gevrek gevrek "Dayı" der, babamın yanında, bilmeyenler beni ancak torunu zannederdi. İlkokula gittiğim sıralarda herkesin babasını genç genç görür, "benim babam niye yaşlı" diye kızardım. Bu yüzden belki, çocukluk ve ilk gençliğimde babamla çatışmalarım oldu. Gurbete çıkıp da aklım başıma gelince babamın yaşlı olmasının benim için bir zenginlik olduğunu anlayacaktım.

Şimdi doksan yaşında bir ihtiyar olmakla birlikte, elden ayaktan düşmemiş, kendini idare eder vaziyette olup otuz iki dişinin sağlamlığıyla iftihar etmektedir. Gümüşhacıköy'de annemle birlikte yaşamaktadır, kasabanın danışılan bilge kişisidir. Kahvehaneye girdi mi, cümle âdemi ağzına baktırır, bir hoş sohbet ehli, nüktedan ve belleği çapcanlı bir hafızdır. Güzel dinlemeyi, hıfzedip tam yerinde sarfetmeyi, bir işi güzel bir sözle çözmeyi gayetle iyi becerir. Döneminin bir çok şairinin uzun uzun beyitlerini, destanlarını hafızasına almıştır.¹⁰ Kendi de söz düzmenin, kafiye düşürmenin, manzume yazmanın hakkını vermiştir, misal:

9 Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780), *Marifetname*, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1310 [1892], 16+564 s., Metin içinde haritalar, şekiller. Esas itibarıyla tasavvufi bir eser olmakla birlikte, astronomiden kadın-erkek ilişkisine kadar geniş, bir tür ilimler ansiklopedisidir de. Telif tarihi 1765, ilk basımı 1835'de Kahire-Bulak Matbaası'dır.

10 Bilal Hoca'nın Osmancıklı Kadir Efendi'den hıfzettiği 169 dizelik 'Zelzele' şiiri ile, Hasan Geylani'den hıfzettiği 'Gün Doğmadan Neler Doğar' şiiri için bkz: Ahmet Ankaralı, Sedat Cin, A.Galip Tunçay, *Dünden Bugüne Gümüşhacıköy*, b.t.y., b.yy., s.197-202 .

Yüzüne çok gülerler yüzde yüzü yalandır
Menfaat kaygısıdır hepsi filan falandır
Alemin göz diktiği cebinde son kalandır
Cebin delikse eğer vermezler bir yudum su
Aldırma adam dünyadır bu

Herkes ısınır sana mangalın dolu korken
Hısım akrabaları çok olur kazanın kaynıyorken
Dostların yüzüne güler maymunun oynuyorken
Hakiki dost ararsan ne o ne şu aldırma
Adam hepsi geçer dünyadır bu

Gölü deniz zannettik bir yudum suyu Tuna
Kardaş arkadaş diye çok kandık şuna buna
Meğer güzel günleri kaçırmışız boşuna
Yazık giden günler gelmez geri tu
Aldırma adam dünyadır bu

Ne kadar bilse bilen bilemez üstâzı gibi,
Kelp de şikâr eder amma olamaz tâzı gibi
(üstaz: üstat, kelp: kapı iti, şikâr: av, tâzı: av köpeği)

İlim irfan köşesinde ne gezer bu cahil hergele
Tut kulağından at dışarıya çek kapıyı zerzele
(zerze: bizim oralara has kapı sürgüsü)

Fadimem kalk gidelim
Feneri yak gidelim
Güzele doyum olmaz
Yüzüne bak gidelim

"Kaşları çatık, gözleri hilal / Nasılsın iyi misin torunum Bilal."

Son Söz Olarak

Oğluma, yirmi beşinde koç gibi delikanlı iken ölen ustam-ağabeyim Sami Önal'ın oğlu ile müstakbel rahmetli, doksanlık babamın adlarını birleştirerek 'Ayberk Bilal' adını koydum. İyi mi ettim kötü mü, bilmiyorum çocuk büyüyünce anlayacağız. Şimdilik henüz beşi bitirdi altına girdi. Aslen Oltulu olup Allahüekber Dağı'nın dibinde büyüyen Sami Bey, Köprülülü Şerif'in *Sarıkamış*¹¹ nam eserinin girişinde; "Ben, bu trajedinin sahnelendiği bölgenin çocuğuyum. Allahüekber Dağları'nda donarak ölen askerlerimizin iskeletlerinin uzaktan çalı çırpı gibi görüldüğünü çok iyi anımsarım. Bu görüntüyü rahmetli Orgeneral Refik Tulga 1963'te 3'üncü Ordu Komutanı iken değiştirmiş, topladığı kemikleri toplu bir mezara gömdürerek oraya bir anıt diktirmişti." diyor. Kezalik bir de o güzel el yazısı ile; "Ahmet Yüksel, senin deden de Sarıkamış trajedisinin aktörlerindendi. Bu nedenle dedene rahmet, sana da mutluluk ve esenlik dilekleriyle kitaba imza atıyorum. Sevgiler . Kadıköy, 11 / 02 / 1999. Sami Önal " demiş, imzalamış.

Enver Paşa'ya hakettiği küfrü, en ince ve en usturuplusundan asla esirgemeyen korkusuz Şerif Bey'in kaleminden, Sami Bey'in güzel Türkçesine yanşıyan, bilcümle

11 Emekli Kur. Yarbay Köprülülü Şerif (İlden), *Sarıkamış*, Yayına Hazırlayan: Sami Önal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998.

dedelerimizin ve bilhassa dedem Muttalıp Hoca'nın hikayesini okurken, encamında çalı çırpı olmuş dedemin kemiklerinin, zayıf ve çelimsiz oğlumun kol ve bacaklarında hayat bulduğu, böylece bana ayan oldu, vesselam.

Özet:

Bilal Yüksel'in (1914 - berhayat) oğlu tarafından kaleme alınmış dönemi, olayları, kişileri ve anekdotlarıyla hayat hikayesi. Osmanlı son döneminden başlayarak Cumhuriyet'le devam eden yıllarında köy ve kasaba yaşantısı ekseninde bir aile tarihçesi.

Anahtar sözcükler: Abdülmuttalıp, Sarıkamış, Bilal Hoca, Bilal Yüksel, Kağnıcı Köyü, Kabağoz, Gümüşhacıköy

Abstract:

Bilal Yüksel's life story (b. 1914) is written by his son. It begins with the closing years of the Ottoman Empire, continuing with the Republican era, and includes his life in a village and a small town in north central Anatolia.

Keywords: Abdülmuttalıp, Sarıkamış, Bilal Hoca, Bilal Yüksel, Kağnıcı village, Kabağoz, Gümüşhacıköy